

Bediüzzaman Hazretleri, "Bazen Kur'an-ı Kerîm'in bir sayfasında sarihan ve zımnî tevhid hakikati ifade ediliyor." diyor; bu ne demektir, örnek verebilir misiniz?

Kelâmın manaya delaletleri farklı mertebelerde olur. Eğer açıktan bir delalet varsa, buna "**sarih mana**" denilir. Eğer manaya delaleti açıktan olmamakla beraber, kelâm bunu tazammun ediyorsa, buna da "**zımnî mana**" denilir.

Zımnî mana, bir lafzın (kelâmın) kastedilen mananın bir cüz'üne delaletidir. "**O bir insandır.**" dediğimizde "**yani düşünür**" manası vardır. Çünkü insan olmak, düşünmeyi tazammun eder. Dolayısıyla, düşünme melekesini kullanmadığını gördüğümüz birisine "**Sen insan değil misin?**" desek, "**İnsan olduğuna göre, düşünmen lazım.**" manasını kastederiz.

Örnek olarak, tefsirlerde Habib-i Neccara ait olduğu ifade edilen(1) şu sözlere bakabiliriz. Kavmine Allah'ı anlatan elçiler gelmiş, onlar ise gönderilen elçileri dinlememektedir. Habib-i Neccar onlara şöyle der:

"...Bana ne oluyor ki beni yaratana ibadet etmeyeyim? Ve siz O'na döndürüleceksiniz. Hiç, ben Allah'ı bırakıp başka ilâhlar mı edinirim? Öyle ki o Rahman bana bir keder murat ederse, o ilâhların şefaati bana; hiçbir fayda veremez ve onlar beni kurtaramaz. O zaman ben apaçık bir sapıklık içinde olurum. Ben sizin Rabbinize iman ettim, gelin beni dinleyin."(2)

Görüldüğü gibi, Habib- i Neccar, gayet dokunaklı ve yer yer ta'rizli ifadelerle kavmine nasihat etmektedir. Meselâ, "**Bana ne oluyor ki beni yaratana ibadet etmeyeyim?**" ifadesi, "**Size ne oluyor ki sizi yaratana ibadet etmiyorsunuz?**" mesajını vermektedir. Nitekim sözün devamında "**Ve siz O'na döndürüleceksiniz.**" demesi, buna bir işarettir.

"**Hiç, ben Allah'ı bırakıp başka ilâhlar mı edinirim?**" ifadesi, "**Ne diye Allah'ı bırakıp batıl mabutlar ediniyorsunuz?**" manasını bildirir. "**...O zaman ben apaçık bir sapıklık içinde olurum.**" sözü, "**Sizler apaçık sapıklık içindesiniz.**" anlamını taşır.(3)

Bir de Hz. İbrahim'in Şuara Sûresi 69-83. âyetler arasında anlatılan şu kıssasına bakalım:

وَأَنْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ إِبْرَاهِيمَ

69. “Onlara İbrahim'in kıssasını da oku.”

إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا تَعْبُدُونَ

70. “Hani O, babasına ve kavmine, ‘Neye tapıyorsunuz?’ demişti.”

“Neye tapıyorsunuz?” diye sorması, onların taptıkları şeylerin ibadet edilmeye layık olmadıklarını göstermek içindi.

قَالُوا نَعْبُدُ أَصْنَامًا فَنَظَلُّ لَهَا عَاكِفِينَ

71. “Putlara tapıyoruz ve onlara tapmağa devam edeceğiz, demişlerdi.”

Sadece sualin cevabını vermekle yetinmediler “**tapmaya devam edeceğiz**” diyerek, bu yaptıklarıyla gururlandılar, iftihar ettiler.

قَالَ هَلْ يَسْمَعُونَكُمْ إِذْ تَدْعُونَ

72. “İbrahim dedi: Yalvardığınızda onlar sizi işitirler mi?”

أَوْ يَنْفَعُوكُمْ أَوْ يَضُرُّونَ

73. “Veya size fayda veya zarar verirler mi?”

Onlara ibadetinizden dolayı size bir faydaları olur mu? Veya ibadet etmeyenlere zarar verebilirler mi?

قَالُوا بَلْ وَجَدْنَا آبَاءَنَا كَذَلِكَ يَفْعَلُونَ

74. “Hayır, ama biz atalarımızı böyle yaparken bulduk, dediler.”

Sorulan soruya cevap vermek yerine taklide sığındılar, babalarının da böyle yaptığını söylediler.

قَالَ أَقْرَأْتُمْ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ

75. “İbrahim dedi: Taptığınız şeyleri gördünüz mü?”

أَنْتُمْ وَأَبَاؤُكُمْ الْأَقْدَمُونَ

76. “Sizin ve geçmiş atalarınızın.”

Çünkü bir şeyin eskiden beri yapılıyor olması onun sıhhatine delâlet etmez, batıl onunla hakka dönüşmez.

فَاتَّهُمْ عَدُوِّي

77. “Şüphesiz onlar benim düşmanımdır.”

Hız. İbrahim **“Onlar benim düşmanımdır.”** demekle, o putların kendilerine ibadet edenlere düşmanlığını nazara verdi. Çünkü o putlara tapanlar, düşmanları cihetinden gelen zarardan çok daha fazlasını onlardan görmektedirler. **“O putlar sizin düşmanlarıdır.”** demek yerine **“Benim düşmanımdır.”** demesinde onlara bir tariz vardır. Bu tarz nasihat, açıktan söylemekten daha faydalıdır.

Hız. İbrahim bunu söylerken önce nefsinden başlamasında, kabulünü kolaylaştıran bir durum söz konusudur.

“İلا رَبِّ الْعَالَمِينَ” müstesna Rabbi âlemlerin Ancak

Buradaki istisna munkatıdır. Ama muttasıl da olabilir. Çünkü onların ecdadı içinde Allah’a ibadet eden de vardı. Yani, sizin ve ecdadınızın ne kadar taptıkları varsa, -âlemlerin Rabbi müstesna- hepsi benim düşmanımdır.

İstisna munkatı olduğunda ise mana şöyle olur: **“Sizin ve ecdadınızın ne kadar taptıkları varsa hepsi benim düşmanımdır. Ancak âlemlerin Rabbi benim düşmanım değildir.”**

الَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْدِينِ

78. “O ki, beni yarattı ve bana yolu gösterir.”

“O ki, takdir edip yol gösterdi.”(4) âyetinin bildirdiği gibi Cenab-ı Hak her mahlûku, dünyevî ve uhrevî yaratılış gayesine uygun şeye sevk etmektedir. Bu hidayet, (sevk) yaratılışının başlangıcından eceli gelinceye kadar tedrici bir şekilde kendini gösterir. O mahlûk bütün hâllerinde ilâhî sevk sayesinde menfaatlerini celp eder ve zararlardan da kurtulur. Mesela insan açısından baktığımızda, ona yapılan ilâhî sevk başlangıcı cenin hâlinde başlar, cenin ana rahminde büyüyeceği yere sevk edilir. Bu ilâhî hidayet ve sevk, onu Cennet yoluna ulaştırmaya ve nimetleriyle lezzetlendirmeye kadar devam eder.

Âyetteki **“fe” ف** harfi sebebiyet bildirir. Yani, o âlemlerin Rabbi beni yarattı, yarattığı için de bana hidayet ediyor, yol gösteriyor.(5)

وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِ

79. “O beni yedirir ve içirir.”

Hız. İbrahimin Cenab-ı Hak ile ilgili nazara verdiği; yaratması, hidayet etmesi, yedirip içirmesi, şifa vermesi, öldürüp yeniden diriltecek olması hususları, Onun hak mabud olduğunun delilleridir.(6)

وَإِذَا مَرَضْتُ فَبِهِوَ يَشْفِينِ

80. “Hastalandığım zaman O bana şifâ verir.”

“O beni yedirir ve içirir.” dedikten sonra “Hastalandığım zaman O bana şifa verir.” demesi yeme-içmenin sıhhat ve hastalıkla alâkasından dolayıdır. Çünkü sıhhat ve hastalık genelde yeme-içmenin peşinde gerçekleşir.

Hz. İbrahim “hastalandığım zaman ...” ifadesinde hastalığı kendine nisbet etti, “Allah beni hasta ettiğinde” demedi. Çünkü maksadı nimetleri saymaktır.

Sözlerinin devamında ölümü Allah’a nisbet etmesi buna aykırı değildir. Çünkü ölümün bizzat kendisinde bir zarar yoktur, onun evvelindeki hastalıklar sebebiyle ölüm meydana gelmektedir. Öte yandan ehl-i kemâl için ölüm Allah’a kavuşmaktır. Bu ise öyle bir lezzettir ki, dünya hayatı bu nimetin yanında çok basit kalır.

Hz. İbrahimin hastalığı kendisine nisbet etmesi bir de şundandır: Hastalık çoğu zaman insanın yeme-içmesindeki aşırılıklardan ve dengesiz beslenmesinden kaynaklanır. Sıhhat ise, bunların tamamına dikkat etmekle ve bunların dengeli olmalarıyla gerçekleşir. Böyle olunca hasta olmak insanın fiili, ama sıhhatli olmak doğrudan Azîz- Alîm olan Allah’ın bir lütfudur.

وَالَّذِي يُمَيِّتُنِي ثُمَّ يُحْيِينِ

81. “O beni öldürür ve sonra da diriltir.”

Ahirette diriltecektir.

وَالَّذِي أَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ

82. “Hesap gününde hatalarımı bağışlamasını da Ondan umarım.”

Hz. İbrahimin, peygamber olarak masum iken Allah’tan bağışlanmayı umduğunu söylemesi,

- Bir nefis terbiyesidir.
- Ümmete günahlardan kaçınma dersi vermek ve dikkat etmelerini öğretmektir.
- Onların hatalarının bağışlanmasını taleptir.
- Kendisinden de sadır olmuş küçük günahlar varsa, bunların bağışlanması için bir istîğfardır.

رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا

83. “Ya Rab! Bana hikmet ver.”

İlim ve amelde bana hikmet ver, bununla Hakkın hilafetine ve halkın riyasetine müstaid hâle geleyim.

“**.kat zümresine salihler beni Ve**” وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ

Ve amelde kemâle beni muvaffak kıl. Böylece salahatlerine ne büyük ne de küçük günah şaibesi bulaşmayan kâmil salihler zümresine katılayım.(7)

Dipnotlar:

(1) *Beydâvi, III, 120.*

(2) *Yasin, 36/21-25.*

(3) *Süyûtî, II, 794; Kazvini, s. 67.*

(4) *Â'lâ, 87/3.*

(5) *Allah, hiçbir mahlûku kendi hâline bırakmaz, her mahlûka fayda ve zarar göreceği şeyleri de tanıtır. İlhamlarla onları yönlendirir. İnsanlara peygamberler göndererek ve kitaplar indirerek hidayet eder.*

(6) *Yani bunları yapan Zat, ibadet edilmeye layıktır. Ama onların taptıkları putlar, bunların hiçbirini yapamaz. Öyle ise onlar mabut olamazlar.*

(7) *Beydâvi, II, 630-633.*